

1. NATTEN FÖRE JULDAGEN

”Ja, där har du västerländsk konst. Tusen år av korsfästelser och så några streck.”

*– En besökare på National Gallery i London 2017,
enligt Twitter.¹*

”Tusen år av korsfästelser och så några streck.” Som en sammanfattning av den västerländska konstens historia säger det sig självt att detta uttalande är skrottretande reduktionistiskt (nämnde jag att detta stod på Twitter?). Men ändå ... har du varit på National Gallery? Om du skulle svischa igenom deras avdelning för västerländsk konst och sedan skriva en sammanfattning i twitterformat, skulle du kanske ha svårt att bättra på det här citatet.

Bortom humorn visar kommentaren på något anmärkningsvärt, nämligen att Jesus Kristus och i synnerhet hans ohyggliga död har dominerat den västerländska civilisationen. Korset är den mest kända symbolen i världen, speciellt bland religiösa symboler, men kanske över huvud taget.

Detta är anmärkningsvärt, inte bara med tanke på korsets stora genomslagskraft utan för vad det är ett minnesmärke över. En utomstående betraktare av kristendomen och dess konst skulle kanske förvänta sig att avbildningar av Kristi födelse dominerade eller hans dop eller vad som helst – allt annat än hans våldsamma död. Tanken att framställa en torterad man som konst är minst

¹ <<https://twitter.com/sannevman/status/874624753092489216?s=20>>. Hämtad den 2 nov 2021.

sagt omstörtande. Att hävda så som de kristna gör att mannen på korset var *Gud* är den mest revolutionära föreställning som världen någonsin har gett utrymme åt.

Ett av tecknen på att vi är barn av denna revolution är att vi kan promenera genom de luftkonditionerade korridorerna på ett galleri och komma in på den religiösa avdelningen och nicka menande åt dussintals avbildningar av tortyrdöden. ”Åh, sakral konst!” suckar vi. För det mesta går denna motsägelse obemärkt förbi. Men det bevisar bara Jesusrörelsens enorma genomslagskraft. Vårt sätt att se på korset har revolutionerats, därför att korset har revolutionerat vårt sätt att se.

Låt mig för att förklara vad jag menar ställa National Gallerys ”sakrala konst” i motsats till en mycket äldre avbildning av korset. Den tidigaste bevarade avbildningen av Jesu korsfästelse är en graffiti som hånar den märkliga nya kult som kallas kristendom. Den hittades inristad i putsen på en vägg uppe på Palatinen i Rom. Graffitin visar en figur på ett kors med en mans kropp och en åsnas huvud. Vid korset står en hängiven anhängare med handen höjd i tillbedjan. Bildtexten säger allt: ”Alexamenos dyrkar sin gud”.

Humor står sig inte alltid med tiden, men det här hånet träffar lika rätt i dag som det skulle ha gjort för två tusen år sedan. Budskapet är tydligt: en man på ett kors är inte en gud, han är en åsna. Den som tillber en sådan figur är i bästa fall en dåre och antagligen pervers.

Det är värt att ställa sig frågan: vem ser korset klarast – romaren som hånar eller konstnären som målar sakralt? När vi fördjupar oss i det här ämnet kommer vi att tycka att det är vi som är egendomliga. I det här kapitlet ska vi ta på oss och gå i romarnas sandaler för att se världen så som de själva såg den. Ingen romare skulle utan vidare uppfatta korsfästelse som något positivt. Deras reaktion skulle vara som natt och dag jämfört med vår. Om Kristi

tillkommelse har inlett en ny tid (vilket kristna verkligen tror), då kan man säga att det här kapitlet handlar om natten före den första julen.

SLAVENS DÖD

Eländigt är det att förlora sitt goda namn i offentliga domstolar, eländig är också en penningbot som utmäts av ens egendom, och eländig är exil ... Men bödlar, huvor över huvudet och själva ordet ”kors”, låt dem alla vara fjärran inte bara de romerska medborgarnas kroppar utan även från deras tankar, ögon och öron ... att ens nämna dem [är] ovärdigt en romersk medborgare och en fri man.²

Så sade Cicero (106–143 f Kr), en av historiens största talare. Lägg märke till hur viktig hedern är och hur föraktlig skammen är. Världighet och elände var den antika världens himmel och helvete. För Cicero och hans jämlingar var någons ”goda namn”, medborgarskap och fria ställning av största vikt. Att förlora dem innebar att förlora allt. Därför var det inte undra på att blotta omnämnandet av korset var en fasa för Cicero. Korsfästelsen var naturligtvis oerhört smärtsam (det engelska ordet *excruciating*, ytterst plågsam, kommer från latinets *ex crucis*: ”från korset”), men den var dessutom förödmjukande. Att naken spikas upp på en påle inför världens ögon var det mest ovärdiga slut som romarna kunde komma på. Och skammen var en stor del av poängen.

För oss har korset blivit en helig symbol, och som sådan förkroppsligar det raka motsatsen till sin antika betydelse. Även om vi själva inte är religiösa kan vi förstå korset som en symbol för

2 M Tullius Cicero, *Speech before Roman Citizens on Behalf of Gaius Rabirius, Defendant Against the Charge of Treason*. Red av William Blake Tyrrell, <<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.02.0023%3Achapter%3D5%3Asection%3D16>>. Hämtad den 28 okt 2021.

återlösning, frälsning, Guds närvaro även bland de ringa och Guds frid mitt i vårt lidande. I den antika världen betydde korset det omvända. Det symboliserade förnedring, värdelöshet, oupphörlig tortyr och obotlig förlust – ”det yttersta straffet” enligt den romerske historikern Tacitus.³ Kroppar som tagits ner från korset kastades rutinmässigt ner i ett dike för fåglar att hacka på och hundar att äta på. De som blivit korsfästa var bara avskräde.

Korset var en ”för en slav passande död”.⁴ Det romerska samhället var i likhet med alla andra antika kulturer uppbyggt som en svindlande brant hierarki. Denna hierarki var inte bara en rang- eller rollhierarki utan en som byggde på vem man var. Statens straff var ett uttryck för – och en tillämpning av – denna hierarki. Vissa kategorier av människor kunde inte korsfästas men vissa kunde det.

Cicero kallade korsfästelsen för ”det eländigaste och mest smärtsamma straff som bara slavar kan utsättas för”.⁵ Även om det var rätt att korsfästa slavar gick Cicero vidare för att diskutera det fruktansvärda som hänt då en romersk medborgare av misstag hade korsfästs. ”Det är ett brott att fjättra en romersk medborgare, att prygla honom är en ondska, att avrätta honom är nästan som föräldramord. Vad ska man då säga om att korsfästa honom? En sådan skamlig handling kan inte beskrivas i tillräckligt starka ordalag.”⁶ Korsfästelse var antingen ”passande” eller en obeskrivlig ondska beroende på vem som spikades upp på korset.

År 61 e Kr dödades en romersk senator av en av sina slavar. En-

3 Tacitus, *Historiae* 4.11.

4 Tacitus, *Maktspelet i Rom*. Sv övers Bertil Cavallin (Stockholm: Forum, 1971), s 171.

5 M Tullius Cicero, *Against Verres*. Red av C D Yonge. <<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.02.0018%3Atext%3DVer.%3AAactio%3D2%3Abook%3D5%3Asection%3D169>>. Hämtad den 29 okt 2021.

6 Ibid, <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.02.0018%3Atext%3DVer.%3AAactio%3D2%3Abook%3D5%3Asection%3D170>. Hämtad den 2 nov 2021.

ligt sedvänjan skulle alla slavar i hushållet – samtliga fyra hundra – korsfästas. Vissa i Rom ryggade enligt Tacitus tillbaka för domens hårda tillämpning. Men majoriteten i senaten höll med Casius Caius, som kraftfullt förordade massavrättningen. För Caius var det uppenbart att traditionen skulle övertrumfa alla känslor av medlidande. Han frågade: ”Ska vi måhända ifrågasätta de motiv som vägledde de kloka män som fattat beslut i frågan?” De gamla hade talat – vilka var de samtida att invända? (Du kommer att märka att detta är raka motsatsen till dagens framstegstro.) Mot dem som oroade sig för att några oskyldiga skulle dö gjorde Caius gällande: ”Varje statuerat exempel har i sig något av orättvisa som drabbar individen; men detta uppvägs av allmänt väl.” Här är ett argument för ”det högre goda”, där individer offras för kollektivets bästa. Varför detta? För att skapa ett prejudikat. För att statuera exempel. ”[Vi] kan ... bara hålla samman detta slödder med rädsla.” Det var bara terror som upprätthöll kastsystemet i Rom. Endast genom terror kunde de få adliga ”leva, ensamma bland många, trygga bland osäkra”.⁷

Sådana argument vann gehör, och fyra hundra män, kvinnor och barn släpades till fyra hundra kors. På så sätt upprätthölls de gamlas visdom, det bästa för imperiet och rädslans grepp om massorna. Målet var avskräckning och korsfästelse ett viktigt verktyg. Ibland var orättvisan själva poängen man ville få fram. Att se ”slavarnas straff” utmätas offentligt på ibland hundratala människor ur pöbeln – till och med oskyldiga – innebar att se deras värdelöshet tydliggjord. De som hade makten lät döda *de där människorna* bara för att de kunde. Och ju mer de slaktade dem, desto mer kände de att de kunde slakta dem. Som ett offer för romersk brutalitet sade: ”[Våra torterare beordrades] att tänka

7 Tacitus, *Det kejserliga Rom*. Sv övers Bertil Cavallin (Stockholm: Natur och kultur Digital), s 485–487.

och handla som om vi inte längre existerade.”⁸ Att se någon korsfästas var att se dem avpersonifieras och höra budskapet: ”*Gå inte samma väg som den här uslingen.*”

Därmed inte sagt att åskådarna inte gillade att titta på. Tvärtom var avrättningar oerhört populära. Korsfästelser var alltid offentliga och ingick ibland som en del av gladiatorspelen. I Rom kunde stora folkmassor titta på extrema hemskheter, inklusive korsfästelser, som underhållning i halvtid. Slavar som kämpade till döds var huvudnumret, men kryddan bestod ofta av vilda djur som slukade fångar eller kanske rent av våldtog dem och sedan åt upp dem. På den tiden skröt man till och med om att *bestiarii* (de som tämjde vilda djur) kunde träna en tjur att våldta sitt offer först – eller åtminstone simulera angreppet. Allt detta skedde till publikens stora förtjusning och till gudarnas ära – de som antog djurskepnad för att våldta kvinnor. Dessa blodiga återuppföranden av klassiska scener – antingen gudomliga, militära eller djuriska – var särskilt populära bland folkmassorna.

Med en sådan utstuderad och grotesk brutalitet satte man högt värde på underhållning och lågt värde på människoliv. Under Caligulas regeringstid (37–41 e Kr) uppstod en tid av brist när köttet som behövdes för att föda gladiatorspelens djur blev för dyrt. Kejsarens lösning var att beordra att alla stadens fångar, oavsett om de hade ställts inför rätta eller inte, skulle kastas till de svältande djuren som föda. I Rom kunde vissa sorters människor bli hundmat. I själva verket var dessa offer inte ens ”människor” – i alla fall inte på ett sätt som vårt moderna medvetande skulle kännas vid.

Men denna värdehierarki beklagades inte utan hyllades. Det var rättvist. Det var vad ”naturen själv” lärde.

8 ”The Writings of Phileas the Martyr describing the Occurrences at Alexandria”, <<https://www.ccel.org/ccel/schaff/npnf201.iii.xiii.xi.html?scrBook=Phil&scrCh=2&scrV=6#highlight>>. Hämtad den 27 okt 2021.

VAD NATUREN LÄR

Naturen själv antyder att det är rättvist att den som är bättre har mer än den som är sämre, den starkare mer än den svagare ... Rättvisa består i att den överlägsne härskar över och har mer än den underlägsne (Platon, 428–438 f Kr).

Att somliga ska härska och andra styras är inte bara nödvändigt utan ändamålsenligt. Från födseln är somliga utvalda för underkastelse, andra för herravälde (Aristoteles, 384–322 f Kr).

Den grekiske filosofen Platon, hans lärare Sokrates (470–399 f Kr) och hans elev Aristoteles anses vara den västerländska filosofins fäder. Det sägs ofta att den idéhistoria som följer efter Platon i princip består av fotnoter till hans undervisning. Till och med de mäktiga romarna var tvungna att erkänna att grekerna låg i framkant när det gällde *intellektuell* kapacitet. Ingen romare – ja, ingen under antiken – skulle ha haft något att invända mot de åsikter som uttrycks ovan. Ändå utgör de raka motsatsen till vårt moderna tänkande. Vi anser att ”rättvisa” innebär att människor är jämställda. I den klassiska världen ansågs rättvisa vara att upprätthålla ojämlikhet – det var vad naturen syftade till.

För Platon och Aristoteles var det uppenbart att vissa människor var födda till att vara ”levande verktyg” – maskiner som skulle användas av andra. Ett annat namn för detta är slavar.

Ofta citeras klassiska författare som Platon eller Aristoteles för att visa att de ”försvarade slaveriet”. I själva verket gjorde de inte alls det – eftersom ingen ifrågasatte slaveriet. Ingen kom ens på tanken. Det var inte bara det att hela ekonomin byggde på slaveri, det gjorde även politiken och religionen. Faktum är att slaveriet, så som antikens människor förstod det, var invävt i själva existensen. Som Larry Siedentop säger i en kommentar:

”Kärnan i det antika tänkandet [var] att man utgick från naturlig ojämlikhet.”⁹

Antika filosofer såg det inte som att de försvarade eller ens lärde ut sådan ojämlikhet. ”Naturen själv” lärde att vissa var dugligare, starkare, smartare och ärligt talat bättre än andra. Det fanns överlägsna raser (greker framför barbarer), överlägsna kön (män framför kvinnor) och överlägsna grupper (fria män framför slavar). Barbarernas, kvinnornas och slavernas missbildning och underlägsenhet framgick tydligt av själva deras natur. Hur kunde någon förneka att vissa människor kan styra väl medan andra behöver styras?

Detta var uppenbart för alla i den antika världen var de än befann sig i tillvarons hierarki. Visst fanns det sådana som ville förändra status quo. Slavuppror var något man alltid måste vara på sin vakt mot – därav behovet av våldsamma avskräckningsmedel som korsfästelse. Men när de underlägsna strävade efter högre status, makt, frihet eller egendom sökte de fördelar, inte rättigheter – privilegier, inte rättvisa. Som Platon säger ovan innebar rättvisa att dina överordnade härskade över dig. Det var vad naturen föreskrev, och de som stod mest i samklang med förnuftet insåg det. Den ställning som ödet hade tilldelat dig var helt enkelt vad du förtjänade.

Den folkliga visdomen, sammanfattad till exempel i Aisopos fabler (700-talet f Kr), förstärkte detta budskap. En av Aisopos berättelser handlar om en ödla som ville bli en hjort, men när han såg hjorten jagas och dödas övergav han sin dåraktiga ambition. Fabeln slutar med att han gläder sig åt sin egen mindre hedervärda plats i näringskedjan. Likadant var det med ödlan som ville bli lång som en orm. Den sträckte ut sig bortom sina naturliga begränsningar och sprack – dumma ödla!

9 Larry Siedentop, *Inventing the Individual* (Penguin, 2015), s 51.

Dessa berättelser förmedlar raka motsatsen till våra moderna berättelser. Nuförtiden kastar hjälten av sig traditionens och hierarkins bojar för att frigöra sin väldiga inre potential. Kanske är det en bättre lärdom, kanske inte – men man kan inte förneka skillnaden. Antikens människor fick på otaliga sätt lära sig att ”veta sin plats”. Och deras plats var inte bara deras ställning i samhället, det var också deras ställning i kosmos – deras ställning i tillvarons stora hierarki. Religionen var därför en integrerad del av deras liv.

VAD RELIGIONEN LÄR

På sätt och vis finns det inget behov av detta som ett separat avsnitt. När vi diskuterar antikens religion övergår vi egentligen inte till något annat ämne, åtminstone inte när det gäller antikens människor. Som vi ska se när vi kommer till kapitel 5 är det först till följd av den kristna revolutionen som vi är benägna att skilja mellan en sekulär och en andlig sfär. Som moderna människor tänker vi på den yttre, konkreta, vardagliga verksamheten i världen inom vetenskapens, handelns, politikens domäner och så vidare. Vi ställer sedan detta i motsats till den personliga, inre domänen ”religion”. När jag tänker på ”den sekulära sfären” föreställer jag mig en företagsvideo från 1980-talet med svängig syntpop och bilder på affärsklädda New York-bor som skyndar sig på väg till jobbet. När jag tänker på ”religion” föreställer jag mig mjukt belysta scener från kyrkor, en ensam körsångare, ett ensamt stearinljus, en ensam bedjare. Det senare är en säregen hobby för några få, det förra är det som får världen att snurra.

Men denna uppdelning hade varit främmande för den antika världen. Man skulle till exempel aldrig ha kommit på tanken att skilja på politik och religion. Politik hade att göra med *polis*, det grekiska ordet för stad. Men staden bestod *inte* av en samling individer, som vi kanske tänker oss den, utan av en samling famil-

jer. I spetsen för varje familj stod husfadern (*paterfamilias*). Han var den äldsta mannen och hade makt på liv och död över alla andra familjemedlemmar. Hans viktigaste roll var att vara präst för familjekulten, att bevara dyrkan av familjens gudar, att hålla elden i härden brinnande för att hedra förfäderna och att sedan lämna över dessa heliga plikter till den äldste sonen. När dessa familjer slöt sig samman i större klaner och städer var gudarna en viktig del av dessa sammanslutningar. Avtal – oavsett om de var kommersiella, militära eller politiska – stadfästes av gudarna och genom heliga handlingar. Att vara medborgare innebar att man deltog i dyrkan av stadens gudar.

Även när Aten experimenterade med vad man kallade ”demokrati” var det en alltigenom religiös företeelse. I stället för monarki (enmansvälde) eller oligarki (fåmansvälde) var demokrati folkvälde. Den avgörande frågan är naturligtvis vilka grekerna ansåg vara ”folket”? När vi tänker på ”folket” kanske vi tänker på en grupp individer som är lika inför en och samma lag. Men då är det vår kristendom som gör sig gällande. I stället var familjen den grundläggande enheten för den antika världen (och för stora delar av den icke-kristna världen i dag). När dessa familjeenheter gick samman var det ”fäderna” som samlades. Under ”demokratien” kunde dessa prästerliga familjeöverhuvuden rösta om en rad olika frågor eller olika kandidater, men deras valmöjligheter hade redan begränsats genom lottdragning eller genom att rådfråga exempelvis oraklet i Delfi. Det var spådomskonsten snarare än demokratin som styrde Aten. Även om en minoritet av elitens män ibland hade rösträtt, var det alltså gudarna som bestämde. Allt – från hur staden skulle styras till hur krig skulle sluta, från rikliga skördar till studiet av himlakropparna – var i grunden ”religiöst”.

För att förstå antikens människor måste vi således förstå deras religiösa tänkande. Låt oss göra det nu genom att ange huvud dragen i några av deras ursprungsberättelser. De gamla skapelse-

myterna ger en levande bild av hur människor såg på gudarna, sig själva och världen runt omkring dem.

FÖDD TILL SLAV

I begynnelsen var kaos. Sedan uppror. Sedan krig. Sedan slaveri. Sedan kom vi. Så löd myterna i det gamla Främre Orienten.

Den babyloniska skapelseberättelsen är en typisk sådan myt. I *Enuma Elish* handlar större delen av berättelsen om gudarnas strider före skapelsen. Så småningom är det Marduk som dräper Tiamat, vars kropp delas upp i himmel och jord. Tre hundra av gudarna placeras i himlen och sex hundra på jorden, och människan blir till genom att en gud offras så att ”gudarnas möda” läggs på människorna. ”Av [Kingus] blod skapade [Ea] mänskligheten, vilken han ålade att tjäna gudarna, [för att] befria gudarna.”¹⁰

Detta är ett återkommande tema i de antika myterna. Människan är skapad genom blodsutgjutelse och formad för slaveri. Jämför med det mesopotamiska *Atrahasis*-eposet, där det står: ”Skapa urmänniskan så att hon kan bära oket! Låt honom bära oket ... Låt människan bära gudarnas börd!”¹¹ Ännu en gång skapas mänskligheten genom att offra en gud (den här gången är det guden Geshtu-E som är den olycklige), och än en gång tvingas mänskligheten till hårt arbete.

Enligt de grekiska myterna inbegriper vårt ursprung kaos, krig och slaveri – ja – men också mycket svartsjuka och sex. Grekerna talade om Gaia (jorden), Uranos (himlen/skyarna) och Tartaros (underjorden). Gaia och Uranos får barn – titaner. Men Gaia föder också monster – cykloper – som Uranos äcklas av. Han kastar dem i underjorden (Tartaros). Gaia bestämmer sig för att hämnas

¹⁰ *Enuma Elish*, 29–34, <http://www.usu.edu/markdamen/ANE/lectures/10.1.pdf>. Hämtad den 29 okt 2021.

¹¹ *Atrahasis*, tablå 1, <<https://geha.paginas.ufsc.br/files/2017/04/Atrahasis.pdf>>. Hämtad den 29 okt 2021.

genom att få en av sina söner, Kronos, att skära av Uranos könsorgan. Som en oväntad ljusglimt i denna äktenskapliga fejd skapar blodet från hans könsorgan Afrodite, kärlekens och skönhets gudinna. Precis när man trodde att romantiken var död.

Kronos gifter sig med sin syster Rhea men fruktar sedan att hans barn kommer att skära honom i strimlor, så i förebyggande syfte sväljer han dem så fort de föds. Rhea lyckas rädda sitt sjätte barn Zeus, som växer till och föds upp av en get i grotta på Kreta. Han återvänder för att lura Kronos att kräkas upp sina andra barn. Zeus ingår sedan en allians med sina uppkastade gudasyskon. De utgör olympierna, och de kämpar mot titanerna. För att göra en lång historia kort vinner olympierna, och Zeus skär Kronos i strimlor (precis som Kronos hade fruktat) och kastar dem i Tartaros. Zeus blir gudarnas konung medan Poseidon härskar över haven och Hades härskar över underjorden.

Var passar mänskligheten in i allt detta? Vi har Prometheus att tacka för vår existens. Prometheus var titan, men han kastades inte ner i Tartaros tillsammans med sina titanbröder eftersom han inte hade deltagit i kriget. Tillsammans med andra får Prometheus i uppgift att skapa människor. Han formar människan av stoft och Athena blåser liv i henne, men som kronan på verket stjal Prometheus – mot Zeus vilja – elden från solen och ger den till människan. (Titaner älskar människor mer än vad olympierna gör.) För denna upproriska handling kedjas Prometheus fast vid en klippa och får sin lever uppäten av en örn, för att den sedan ska växa ut igen, ätas upp igen och växa ut igen och sedan ... Ja, du fattar.

Det här är alltså vårt ursprung: kaos, våld och död. Detta är fallet vart vi än vänder oss i den antika världen. Romarna tog över en stor del av den grekiska mytologin men gjorde snarare en omprofilering än en omskrivning. Zeus blev nu Jupiter, Afrodite blev Venus och Poseidon blev Neptunus, men berättelserna

innehöll samma teman av svartsjuka, intriger och brutalitet. En viktig uppdatering var romarnas syn på Ares, den grekiska krigsguden. Grekerna ansåg att Ares var en destruktiv och föraktlig kraft, medan romarna älskade sin version, Mars. Han var urtypen för virilitet, näst efter Jupiter i gudavärlden, pantheon. Han blev far till Roms grundare – Romulus och Remus – genom att våldta den intet ont anande dödliga Rhea Silvia. När man tittar på den romerska mytologins ursprungsberättelser kan man med fog säga att själva staden stod i fokus. Romarnas bild av kosmos kretsade i hög grad kring Rom, ”den eviga staden”. Och den staden föddes ur krig och våldtäkt.

FÖRSTÄRKNING AV KOSMOS

I det här kapitlet har vi försökt att gå i romarnas sandaler. Framför allt vill vi se korset så som de såg det. Det är nästan omöjligt att göra det eftersom våra moderna värderingar kommer i vägen. När vi hör talas om våldtäkt och våld, ojämlikhet och brutalitet, slaveri och tortyrdöd, kopplas våra moderna känslor på. Vi har svårt att acceptera att detta förekommer. Vi har ännu svårare att acceptera att det är så det *borde* vara. Men en romare tog allt detta med fattning. När de stod vid foten av ett kors intog de ett rännstensperspektiv på hela den skrämmande verklighet som tornade upp sig framför dem. Korset sattes in av våldsamma makter i höga ställningar för att krossa drägget och upprätthålla den ”rättvisa” ordningen i imperiet – ytterst i kosmos. När man såg ett offer för korsfästelse såg man en människa på den absoluta botten.

Sedan kom de kristna och sade: ”Vi ser något annat.” Deras påstående var det mest revolutionerande man kunde tänka sig, nämligen att det var Gud själv som hängde på ett kors. Inte guden Mars så klart. När Mars kom med fredliga avsikter lade han undan sitt spjut som ett tecken på sin storsinhet. Den kristne Guden lade inte undan sitt spjut. Tvärtom fick han ett spjut stucket

i hjärtat av en romersk soldat när han led en slavs död. De första som kallade denna gestalt Gud var de sista man kunde förvänta sig. Kristendomen började som en judisk rörelse. Alla Jesu tidigaste efterföljare var judar, och de kallade honom alla för Gud. När en jude sade "Gud" syftade han inte på någon av alla de grekiska eller romerska gudarna, och han syftade inte heller på någon av de kivande gudarna i de babyloniska myterna. De syftade på "skaparen av himmel och jord, livets och tillvarons källa". Ändå var det först och främst judar som blev kristna, och det blev de genom att se på en korsfäst man och förkunna: "Se vår Gud!"

Vad skulle en romare – som andades den romerska luften, hölls i schack av romersk brutalitet och uppfostrades med romerska myter – säga om detta kristna påstående? De skulle naturligtvis betrakta Kristus som en åsna, hans tillbedjare som dårar och hans religion som en perversitet. Om romerska medborgare inte ens stod ut med att ta ordet kors i munnen, vilken sorts Gud skulle då låta sig bli offer för det?

"Talet om korset är en dårskap", medgav Paulus, en jude från första århundradet som blivit kristen och som ägnade årtionden åt att predika detta budskap runt Medelhavet. "Men", tillade han, "för oss som räddas är det en Guds kraft" (1 Kor 1:18).¹² Paulus skrev sedan halva Nya testamentet och sammanfattade sitt budskap som att vara besatt av "den korsfäste Kristus" (2:2). Han framställde Jesu korsfästelse som en skarp skiljelinje, något som vissa förlöjlighade och andra helhjärtat hängav sig åt. Mänskligt sett kunde en lyssnare från första århundradet bara ha uppfattat det som dumheter, därtill ytterst skamliga dumheter. Att Gud hängde på ett kors var en pinsamt idiotisk tanke. Men för kristna kändes den ändå rimlig och naturlig – den gav rim och reson åt deras liv och deras värld. De kände att de hade mötts av himlens Gud som hade

¹² Det vill säga bibelboken Första Korintherbrevet, kapitel 1, vers 18. Efterföljande hänvisningar till Bibeln följer samma format.

värdigats att böja sig ner. För dem blev den absoluta botten själva utgångspunkten. Korset var epicentrum för en jordbävning vars efterdyningar skakade om all jordisk visshet. Den Högste hade stigit så långt ner man kunde komma och inlett en radikal rörelse för att vända upp och ner på världen.

Paulus och hans samtida under första århundradet fortsatte med sin dåraktiga predikan, och märkligt nog vann den gehör. Med tiden började deras tro på att den korsfäste Kristus också var "Guds kraft" att framstå som allt mindre löjeväckande, eftersom en kraft faktiskt verkade vara i gång. En rörelse började formas. Först förändrades sinnen, sedan liv, sedan samhällen, sedan kulturer, sedan allt. Så småningom blev detta dåraktiga budskap det mest inflytelserika i mänsklighetens historia.

Nuförtiden har idén om ödmjuka uppoffringar gått från skamlig till ärofylld. Nuförtiden betraktar vi jämlikhet, medkänsla, frihet och alla de *egendomliga* värden som den här boken utforskar som självklara. Nuförtiden vandrar vi obekymrat igenom gallerier för att beskåda "tusen år av korsfästelser". Oavsett vilken moralisk jordbävning som ägt rum så har dess inverkan varit seismisk. Resten av boken kommer att ägnas åt att undersöka detta.